The Journal of International Scientific Researches
2026, 11(3)

Nurettin Topçu ve Necip Fazıl Kısakürek'in Eserlerinde Din ve Ahlak Anlayışı: Karşılaştırmalı Bir İnceleme

The Understanding of Religion and Morality in the Works of Nurettin Topçu and Necip Fazıl Kısakürek: A Comparative Study

Özet

Bu çalışmada, Türk muhafazakâr düşüncesinin iki önemli temsilcisi olan Nurettin Topçu ve Necip Fazıl Kısakürek'in eserlerinde din ve ahlak anlayışı karşılaştırmalı biçimde ele alınmaktadır. Her iki düşünür de Türk toplumunun modernleşme sürecinde yaşadığı dinî, ahlaki, kültürel ve manevi çözülmelere karşı eleştirel bir tutum geliştirmiştir. Ancak din ve ahlak kavramlarını temellendirme biçimleri birbirinden farklıdır. Nurettin Topçu'da din, insanın ahlaki olgunlaşmasını, sorumluluk bilincini ve içsel dönüşümünü mümkün kılan manevi bir kaynak olarak öne çıkmaktadır. Onun düşüncesinde ahlak, bireyin iradesini, hareketini ve topluma karşı sorumluluğunu şekillendiren temel ilkedir. Necip Fazıl Kısakürek'te ise din, yalnızca bireysel inanç alanıyla sınırlı değildir; toplum, devlet, kültür ve ahlak düzeninin kurucu ilkesi olarak değerlendirilir. Bu nedenle Necip Fazıl'ın ahlak anlayışı İslam merkezli bir toplum ve devlet tasavvuruyla iç içe geçmiştir. Çalışma, Topçu'nun ahlakı daha çok sorumluluk, irade, eğitim ve manevi yükseliş bağlamında; Kısakürek'in ise İslamî düzen, Büyük Doğu ideali ve toplumsal dönüşüm bağlamında ele aldığını ortaya koymayı amaçlamaktadır.

Fatih Demir
Doktora Öğrencisi, Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, Tokat, Türkiye, fatihdemir83@hotmail.com
Orcid No: https://orcid.org/0009-0004-3191-9789

Ahmet Özkiraz
Prof. Dr., Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Kamu Yönetimi, Tokat, Türkiye, ahmet.ozkiraz@gop.edu.tr
Orcid No: https://orcid.org/0000-0003-2349-6566

Article Type / Makale Türü
Review Article / Derleme Makalesi

Anahtar Kelimeler
Nurettin Topçu, Necip Fazıl Kısakürek, din, ahlak, muhafazakârlık, İslam

Keywords
Nurettin Topçu, Necip Fazıl Kısakürek, religion, morality, conservatism, Islam

Bilgilendirme
Bu çalışma birinci yazar Fatih Demir'in ikinci yazar Prof. Dr. Ahmet Özkiraz danışmanlığında yürüttüğü doktora tezi kapsamında hazırlanmıştır.

Araştırma ve Yayın Etiği Beyanı
Araştırma için gerekli etik kurul izni gerektirmemektedir.

Submitted: 02 / 07 / 2026
Accepted: 17 / 09 / 2026

Abstract

This study comparatively examines the understanding of religion and morality in the works of Nurettin Topçu and Necip Fazıl Kısakürek, two significant representatives of Turkish conservative thought. Both thinkers developed a critical attitude toward the religious, moral, cultural, and spiritual disintegration experienced by Turkish society during the modernization process. However, their ways of grounding the concepts of religion and morality differ from each other. In Topçu's thought, religion appears as a spiritual source that enables moral maturation, a sense of responsibility, and inner transformation. Morality, for Topçu, is the fundamental principle that shapes the individual's will, action, and responsibility toward society. In Kısakürek's thought, religion is not limited to individual belief; rather, it is considered the founding principle of society, state, culture, and morality. Therefore, his understanding of morality is closely connected with an Islam-centered social and political order. This study aims to demonstrate that Topçu approaches morality mainly through responsibility, will, education, and spiritual elevation, whereas Kısakürek approaches it through Islamic order, the ideal of Büyük Doğu, and social transformation.

Giriş

Nurettin Topçu ve Necip Fazıl Kısakürek'in eserleri, Türk muhafazakâr düşüncesinde din ve ahlak kavramlarının iki farklı yönde nasıl yorumlandığını göstermesi bakımından önem taşımaktadır. Her iki düşünür de dinî, ahlaki ve manevi değerlerin toplum hayatındaki belirleyici rolünü vurgulamış; modern dönemde ortaya çıkan kültürel ve ahlaki çözülmelere karşı eleştirel bir

tavır geliştirmiştir. Bununla birlikte din ve ahlakı temellendirme biçimleri aynı değildir. Topçu'da din, bireyin ahlaki olgunlaşması, sorumluluk bilinci, irade terbiyesi ve içsel dönüşümüyle ilişkilendirilirken; Kısakürek'te din, toplum, devlet, kültür ve ahlak düzeninin kurucu ilkesi olarak ele alınmaktadır. Topçu'nun düşünce dünyasında ahlak, insanın varoluşunu anlamlandıran temel ilkedir. Onun eserlerinde ahlak, yalnızca bireysel davranışları düzenleyen bir kurallar bütünü olarak değil, insanın iradesini, hareketini ve topluma karşı sorumluluğunu şekillendiren bir değer alanı olarak görülmektedir. Bu nedenle Topçu'da din, ahlaki hayatı besleyen ve insanı menfaat merkezli yaşamdan uzaklaştırarak sorumluluk, merhamet, hizmet ve aşk ahlakına yönelten manevi bir kaynaktır.

Necip Fazıl Kısakürek'te ise din, bireysel inanç alanının ötesinde daha geniş bir anlam taşımaktadır. Onun eserlerinde İslam, birey, toplum, devlet, kültür ve ahlak düzenini belirleyen temel dünya görüşü olarak öne çıkmaktadır. Bu nedenle Kısakürek'in ahlak anlayışı, İslam merkezli toplum ve devlet tasavvurundan bağımsız değildir. Ahlak, onun düşüncesinde hem bireyin davranışlarını düzenleyen hem de toplumun yeniden inşasında rol oynayan kurucu bir ilkedir. Bu çalışmada genel muhafazakârlık teorisinden ziyade, Nurettin Topçu ve Necip Fazıl Kısakürek'in eserlerinde din ve ahlak kavramlarını nasıl temellendirdikleri üzerinde durulmaktadır. Çalışmanın amacı, iki düşünürün din ve ahlak anlayışlarını ayrı ayrı ele almak ve son bölümde bu anlayışları benzerlikleri ve farklılıkları bakımından karşılaştırmaktır. Bu doğrultuda önce Topçu'nun ahlak, sorumluluk, irade, eğitim ve mistisizm eksenindeki düşünceleri; ardından Kısakürek'in İslam, ahlak, toplum, devlet ve Büyük Doğu ideali etrafında şekillenen yaklaşımı incelenecektir.

1. Nurettin Topçu'nun Eserlerinde Din ve Ahlak Anlayışı

Nurettin Topçu'nun düşünce dünyasında ahlak merkezi bir konuma sahiptir. Onun eserleri incelendiğinde ahlakın yalnızca bireysel davranış alanıyla sınırlı olmadığı, eğitimden siyasete, ekonomiden toplumsal düzene kadar geniş bir alanı kuşattığı görülmektedir (Aydoğdu, 2009). Topçu'nun mesleki olarak eğitimci olması da ahlak ve eğitim arasındaki ilişkiyi eserlerinde belirgin hâle getirmiştir. Topçu'nun eğitime yönelik düşünceleri din ve ahlak üzerinde yoğunlaşmaktadır.

Topçu'nun ahlak anlayışının temelinde sorumluluk kavramı yer almaktadır. Ona göre ahlak, dışsal bir baskı ya da yalnızca toplumsal kuralların sonucu değildir. Ahlak, insanın kendi iç dünyasında başlayan, irade ve sorumlulukla derinleşen bir varoluş biçimidir. Bu nedenle ahlaki eylem, yalnızca davranışın sonucuyla değil, eylemi doğuran niyet, bilinç ve sorumluluk duygusuyla anlam kazanır. Topçu'nun *İsyan Ahlakı* adlı eseri bu düşüncenin temel kaynağıdır. Bu eser, Topçu'nun ahlak felsefesinin zeminini oluşturmakta ve onun düşünsel yapısını özetlemektedir. Topçu burada isyanı bireysel arzu ve menfaatlere karşı, mutlak hakikate yönelen bir irade hareketi olarak ele alır (Topçu, 2002).

Topçu'nun "isyan" kavramı, gündelik anlamda otoriteye başkaldırı değil, insanı sınırlayan menfaat, haz, bencillik ve maddi bağımlılıklara karşı ahlaki bir direniştir. Bu yönüyle isyan, insanın Allah'a ve hakikate yönelen iradesinin ifadesidir. Topçu'nun ahlak anlayışında insan, kendi arzularına teslim olduğu ölçüde ahlaki kişiliğini kaybeder; buna karşılık iradesini yüce bir gayeye yönelttiğinde ahlaki bir varlık hâline gelir. Bu nedenle onun ahlak düşüncesi, pasif bir uyum anlayışı değil, insanı harekete geçiren dinamik bir sorumluluk felsefesidir (Topçu, 2017b; Topçu, 2017c).

Topçu'nun din anlayışı da bu ahlak felsefesinden bağımsız değildir. Ona göre din, yalnızca inanç ve ibadet alanıyla sınırlı değildir; insanın ahlaki ve manevi varoluşunu şekillendiren temel kaynaktır. Din, insanı kendi dar benliğinden çıkararak başkalarına karşı sorumluluk duyan, merhamet eden, hizmet eden ve hakikate yönelen bir varlık hâline getirir. Bu nedenle Topçu'da din, ahlakın canlı kaynağıdır. Dinî hayat, biçimsel ve dışsal bir dindarlıkla değil, insanın iç dünyasında meydana gelen ahlaki dönüşümle anlam kazanır (Kök, 2019).

Topçu, mevcut eğitim sistemini de bu açıdan eleştirmiştir. Ona göre Tanzimat'tan itibaren ahlak terbiyesinin ihmal edilmesi, toplumda ahlaki çöküntülere yol açmıştır. Modern eğitim anlayışı, insanın iç terbiyesini ve manevi yönünü geri plana itmiş; bilgiyi ve tekniği öne çıkarırken ahlaki olgunlaşmayı ihmal etmiştir (Topçu, 2016; Topçu, 2019). Topçu'ya göre eğitim, yalnızca bilgi

aktarma süreci değildir. Eğitim, insanı ahlaki bakımdan olgunlaştırmalı, ona sorumluluk bilinci kazandırmalı ve onu toplum için faydalı bir şahsiyet hâline getirmelidir (Topçu, 2018).

Bu nedenle Topçu'nun ahlak düşüncesinde öğretmen önemli bir yere sahiptir. Öğretmen, yalnızca bilgi veren kişi değil, ahlaki örneklik sunan bir rehberdir. Öğrenci, öğretmenin sözlerinden çok davranışlarındaki ahlakı görür. Bu nedenle öğretmenin kişiliği, ahlak eğitiminin temel unsurudur (Topçu, 2017a). Topçu'ya göre ahlak eğitimi, öğüt vermekle sınırlı kalmamalı; öğrencinin hayatında somutlaşan, alışkanlık hâline gelen ve iradeyi güçlendiren bir süreç olmalıdır (Topçu, 2017a; Topçu, 2017b).

Topçu'nun *Türkiye'nin Maarif Davası* adlı eseri, onun eğitim ve ahlak anlayışını en açık biçimde ortaya koyan metinlerden biridir. Bu eserde Topçu, eğitim sisteminin ahlaki temeller üzerine kurulması gerektiğini savunur. Ona göre ahlak terbiyesinden uzak kalan toplumlarda sorumluluk duygusu zayıflar. Sorumluluk bilincinin kaybolduğu bir toplumda bireyler yalnızca kendi çıkarlarına yönelir; bu da toplumsal çözülmeyi beraberinde getirir (Topçu, 2017a).

Topçu'nun ahlak anlayışında "menfaat" ile "ahlak" arasında açık bir karşıtlık vardır. O, menfaatin yaşamak istediğini, ahlakın ise yaşatmak istediğini belirtir. Bu ayrım, onun düşüncesindeki temel yönelimi gösterir. Ahlak, bireyin yalnızca kendisi için değil, başkaları ve toplum için yaşamasını gerektirir. Bu nedenle Topçu'nun ahlakı, egoist bireyciliğe karşı sorumluluk ve hizmet merkezli bir ahlaktır (Topçu, 2017a).

Topçu'nun din ve ahlak anlayışında tasavvufun da önemli bir yeri vardır. Topçu mistisizmi gerçeğe yönelten temel bir yeti olarak görmekte ve dini hayatın merkezine mistik tecrübeyi yerleştirmektedir. Ona göre gerçek, mutlak varlığın kendisidir ve bu mutlak varlık Allah'tır (Topçu, 2010). Bu nedenle bilgi yalnızca akıl ve duyu yoluyla elde edilen bir şey değildir; sezgi, aşk, iman ve mistik tecrübe de hakikate ulaşmada önemlidir.

Topçu'nun *Var Olmak, Mevlâna ve Tasavvuf, İslam ve İnsan* gibi eserlerinde din, insanın varoluşunu derinleştiren manevi bir tecrübe olarak karşımıza çıkar. Topçu'ya göre insan, yalnızca fiziksel varlığıyla değil, düşünce, irade ve hareketle var olur. Hürriyet de insanın eylemlerinden önce değil, eylemlerinin içinde ortaya çıkar. Bu nedenle hareket, varoluşun ayrılmaz bir parçasıdır (Eker, 2017; Topçu, 2010; Topçu, 2013). Bu anlayış, ahlakı soyut bir ilke olmaktan çıkarıp insanın varoluşsal hareketi hâline getirir.

Topçu'nun *Ahlâk Nizâmı* adlı eseri, onun ahlakı yalnızca bireysel düzeyde değil, toplumsal düzenin temeli olarak düşündüğünü gösterir. Bu eser, modern dönemde devlet, toplum, din ve ekonomi alanlarındaki yozlaşmaya karşı ahlak temelli bir düzen öneren bütünlüklü bir metindir. Topçu, bu eserde ahlak, İslam kültürü, sosyalizm ve medeniyet kavramlarını millî bir çerçevede yeniden tanımlar. Ona göre toplumun kurtuluşu, İslam ahlakına dayalı bir toplumsal düzenin kurulmasıyla mümkündür (Çetin, 2017; Topçu, 2016).

Bu noktada Topçu'nun din anlayışı ile ahlak anlayışı birleşir. Din, ahlakın kaynağı; ahlak ise dinin toplumsal ve insani hayattaki görünür biçimidir. Topçu, biçimsel ve çıkarcı dindarlığı eleştirir. Ona göre din, insanı ahlaki bakımdan dönüştürmediği sürece gerçek anlamına ulaşamaz. Bu nedenle Topçu'nun din anlayışı, ahlaki sorumluluk ve içsel dönüşümle doğrudan ilişkilidir.

2. Necip Fazıl Kısakürek'in Eserlerinde Din ve Ahlak Anlayışı

Necip Fazıl Kısakürek'in düşünce dünyasında din, merkezi ve kurucu bir konuma sahiptir. Onun eserleri incelendiğinde İslam'ın yalnızca bireysel inanç alanında değil, toplum, devlet, kültür, sanat, ahlak ve siyaset alanlarında da belirleyici bir ilke olarak ele alındığı görülmektedir. Necip Fazıl İslam'ı hayatına ve düşüncesine yön veren temel unsur olarak kabul etmekte, hayatı, ölümü, devleti, toplumu, ahlakı ve düşünceyi İslam çerçevesinde değerlendirmektedir (Kısakürek, 2010).

Necip Fazıl'ın düşüncesinde İslam, insan ve toplum hayatının bütün alanlarını düzenleyen bir sistemdir. Ona göre din, yalnızca bireyin iç dünyasında yaşadığı özel bir inanç değildir. Din, toplumun ve devletin de temel ölçüsü olmalıdır. Bu nedenle Necip Fazıl'ın muhafazakârlık anlayışında İslam merkezli bir toplum ve devlet düşüncesi öne çıkar. Necip Fazıl'a göre devletin temel ölçüsü Hak, yani Allah olmalı ve hâkimiyet ilahi kaynağa dayanmalıdır (Kısakürek, 2018).

Necip Fazıl'ın ahlak anlayışı da bu İslam merkezli düşünce çerçevesinde şekillenir. Ona göre ahlak, insan davranışlarının iyi ya da kötü olarak değerlendirilmesini sağlayan temel ölçüdür. Ancak bu ölçü seküler ya da yalnızca toplumsal uzlaşıya dayalı bir ölçü değildir. Ahlakın kaynağı İslam'dır. Necip Fazıl, insanın ahlaka duyduğu ihtiyacı balığın suya, ağacın toprağa duyduğu ihtiyaçla karşılaştırır (Kısakürek, 2010). Bu benzetme, ahlakın insan hayatındaki zorunlu konumunu göstermektedir.

Necip Fazıl'da ahlak, bireysel davranış disiplini olmanın ötesinde, toplum düzeninin kurucu unsurudur. Ona göre toplumun bozulması, ahlaki ölçülerin kaybolmasıyla ilgilidir. Modernleşme sürecinde dinî ve ahlaki değerlerin zayıflaması, toplumun kendi özünden uzaklaşmasına neden olmuştur. Bu nedenle onun eserlerinde ahlak, İslamî bir toplum düzeninin temel taşı olarak yer alır.

Necip Fazıl'ın *İdeolocya Örgüsü* adlı eseri, onun din, ahlak, toplum ve devlet anlayışının sistematik biçimde görüldüğü metinlerden biridir. Bu eserde ortaya koyduğu Başyücelik Devleti düşüncesi, dinî ve ahlaki temellere dayalı bir devlet tasavvurunu ifade eder. *İdeolocya Örgüsü'nün* "Devlet ve İdare Mefkûremiz" bölümünde Başyücelik Devlet Sistemi teklif edilmektedir. Bu tasavvurda devlet, İslamî ahlakın ve toplum düzeninin taşıyıcısıdır (Kısakürek, 2018).

Necip Fazıl'ın din anlayışında tasavvufun da belirleyici bir etkisi vardır. Onun hayatında Abdülhakîm Arvâsî ile tanışması önemli bir dönüm noktasıdır (Kısakürek, 1974). Necip Fazıl İslam'ı felsefi bir sistem olarak değil, daha çok tasavvufî bir ruh ve içsel idrak üzerinden aktarmaktadır. Harb'in değerlendirmesine göre Necip Fazıl, felsefi yolla değil, tasavvufu kullanarak ruhu, İslam'ı ve insanı anlatmıştır (Harb, 2017). Bu durum, onun din anlayışının yalnızca kurumsal ya da ideolojik değil, aynı zamanda mistik ve ruhçu bir boyut taşıdığını göstermektedir. Bununla birlikte Necip Fazıl'ın tasavvufi yönelimi, Topçu'daki gibi ahlaki ve felsefi bir içsel dönüşüm sistemi olarak kalmaz; daha çok İslamî dava ve toplum düzeni fikriyle birleşir. Başka bir ifadeyle, Necip Fazıl'da tasavvuf, bireyin iç dünyasını dönüştüren bir tecrübe olmasının yanında, İslamî mücadele ve Büyük Doğu idealinin manevi kaynağı hâline gelir. Bu yönüyle onun din anlayışı, bireysel maneviyatı kolektif bir dava bilinciyle birleştirir.

Necip Fazıl'ın Büyük Doğu hareketi de din ve ahlak anlayışının toplumsal boyutunu göstermektedir. Büyük Doğu, yalnızca bir dergi ya da yayın faaliyeti değildir; İslam merkezli bir dünya görüşünün ve toplum projesinin adıdır. Necip Fazıl 1943 yılında yayımlamaya başladığı ve aralıklarla 1978'e kadar sürdürdüğü Büyük Doğu dergisini bu mefkûre uğruna çıkarmıştır. Dolayısıyla onun din ve ahlak anlayışı, yayıncılık faaliyeti, siyasal tutumu ve toplumsal dönüşüm hedefiyle iç içe geçmiştir (Kısakürek, 1951).

Necip Fazı'ın eserlerinde din, sanat ve düşünce de birbirinden ayrılmaz. Onun şiiri, tiyatrosu, makaleleri ve dergiciliği, İslamî dünya görüşünü topluma aktarma çabasının parçalarıdır. Necip Fazıl'ın düşünce dünyası, gazeteciliği ve sanat anlayışı dinî değerlerin savunulması ve topluma aktarılması bakımından önemli bir araç işlevi üstlenmektedir. Bu nedenle Necip Fazıl'da sanat, yalnızca estetik bir uğraş değil, aynı zamanda dinî ve ahlaki bir tebliğ alanıdır.

Necip Fazıl'ın ahlak anlayışı, düşünce ve aksiyon birlikteliğiyle de ilişkilidir. Ona göre düşünce, eyleme dönüşmediği sürece eksik kalır. Büyük Doğu'nun son dönemlerinde "davayı eşya ve hadiselere nakşetme" vurgusu, onun düşünceyi aksiyonla birleştiren tavrını göstermektedir. Bu yönüyle Necip Fazıl, ahlakı yalnızca bireysel erdemler alanı olarak değil, toplumu dönüştüren aktif bir dava bilinci olarak ele alır (Kısakürek, 1944; Kısakürek, 1952).

Kısakürek'in din ve ahlak anlayışında Cumhuriyet modernleşmesine yönelik eleştiriler de önemli bir yer tutar. O, özellikle dinî hayatın kamusal alandan uzaklaştırılmasını ve İslamî sembollerin zayıflatılmasını toplumsal bir kırılma olarak değerlendirir. Ezanın tekrar Arapça okunması, radyoda Kur'an okutulması gibi meseleler üzerine yaptığı yorumlar, onun dinî sembolleri yalnızca ibadet alanına ait görmediğini; bunları toplumun İslamî kimliği açısından önemli kabul ettiğini göstermektedir (Kısakürek, 1950: 9; Kısakürek, 1993: 126).

Bu nedenle Necip Fazıl'ın din ve ahlak anlayışı, bireysel dindarlıkla sınırlı değildir. O, İslam'ı toplumsal ve siyasal bir düzen ilkesi olarak görür. Ahlak ise bu düzenin hem bireyde hem toplumda görünür hâle gelmesidir. Bu bakımdan Necip Fazıl'ın ahlakı, İslamî toplum ve devlet tasavvuruna bağlı, kolektif ve dönüştürücü bir ahlaktır.

3. Din ve Ahlak Anlayışlarının Karşılaştırılması

Nurettin Topçu ve Necip Fazıl Kısakürek, Türk muhafazakâr düşüncesinin iki önemli ismi olarak din ve ahlak kavramlarını düşüncelerinin merkezine yerleştirmişlerdir. Her iki düşünür de modernleşmenin dinî, ahlaki ve manevi değerlerde meydana getirdiği aşınmaya karşı eleştirel bir tavır geliştirmiştir. Ancak din ve ahlakı temellendirme biçimleri farklıdır.

İlk olarak, din anlayışı bakımından iki düşünür arasında belirgin bir fark vardır. Necip Fazıl'da din, toplumun, devletin, kültürün ve ahlakın kurucu ilkesi konumundadır. İslam, yalnızca bireyin iç dünyasına ait bir inanç değil, bütün toplumsal düzeni belirlemesi gereken temel hakikattir. Bu nedenle Necip Fazıl'ın din anlayışı daha kuşatıcı, siyasal ve toplumsal bir karakter taşır.

Topçu'da ise din, daha çok insanın ahlaki olgunlaşmasının ve manevi yükselişinin kaynağıdır. Din, bireyi sorumluluk sahibi kılan, onu menfaatten uzaklaştıran ve hakikate yönelten bir içsel dönüşüm imkânıdır. Topçu, dini biçimsel bir aidiyet olarak değil, ahlaki hareketin ve sorumluluk bilincinin kaynağı olarak görür. Bu nedenle Necip Fazıl'da İslam toplumun, devletin, ahlakın ve kültürün temel belirleyicisi iken; Topçu'da din daha çok ahlak, sorumluluk, irade ve içsel dönüşümle ilişkilidir.

İkinci olarak, ahlak anlayışı bakımından iki düşünürün ortak ve farklı yönleri bulunmaktadır. Her iki düşünür de ahlaka büyük önem verir. İkisi için de ahlak, insanın ve toplumun kurtuluşu açısından vazgeçilmezdir. Ancak Necip Fazıl'da ahlak, İslamî düzenin ve toplumsal yapının temel ilkesi olarak değerlendirilir. Ahlak, İslamî toplum ve devlet tasavvurunun ayrılmaz unsurudur. Topçu'da ise ahlak, insanın varoluşunu anlamlandıran, bireyi sorumluluk sahibi kılan ve toplumu dönüştüren temel ilkedir.

Üçüncü olarak, iki düşünürün ahlakı birey ve toplum ilişkisi içinde konumlandırma biçimleri farklıdır. Necip Fazıl, bireyin ahlaki dönüşümünü toplumun İslamî düzen içinde yeniden kurulmasıyla ilişkilendirir. Ona göre toplumun kurtuluşu, İslamî değerlerin hâkim kılınmasıyla mümkündür. Bu nedenle onun ahlak anlayışı kolektif ve düzen kurucu bir nitelik taşır.

Topçu'da ise toplumsal dönüşüm bireyin ahlaki gelişiminden başlar. İnsan sorumluluk bilincine ulaşmadıkça, toplumun gerçek anlamda düzelmesi mümkün değildir. Bu nedenle Topçu'nun ahlak anlayışı bireyden topluma doğru ilerleyen bir çizgiye sahiptir. Topçu çözümü bireyin ahlaki terbiyesinde, sorumluluk bilincinde ve manevi yükselişinde ararken; Necip Fazıl ise çözümü İslam merkezli bir toplum, devlet ve medeniyet tasavvurunda görmektedir.

Dördüncü olarak, tasavvuf anlayışı bakımından da iki düşünür arasında önemli bir ayrım vardır. Topçu'da tasavvuf, ahlaki hareketin ve içsel dönüşümün felsefi zeminiyle birleşir. Tasavvuf, insanın hakikate yönelmesini ve kendi benliğini aşmasını sağlayan bir derinliktir. Necip Fazıl'da ise tasavvuf, İslamî dava ve Büyük Doğu idealinin ruhsal kaynağıdır. Abdülhakîm Arvâsî etkisi, Necip Fazıl'ın düşünce dünyasında belirleyici olmuş; onun İslam anlayışını mistik ve ruhçu bir çizgiye taşımıştır.

Beşinci olarak, eğitim meselesi bakımından Topçu daha belirgin bir ahlak eğitimi teorisi ortaya koymuştur. Topçu'ya göre toplumun düzelmesi, ahlakı merkeze alan bir eğitim sistemiyle mümkündür. Öğretmen, okul, tarih bilinci, sorumluluk ve irade terbiyesi onun düşüncesinde merkezi önemdedir. Necip Fazıl'da ise eğitim meselesi doğrudan ayrı bir pedagojik sistem olarak değil, Büyük Doğu idealinin yetiştirmek istediği dava insanı çerçevesinde ele alınır.

Altıncı olarak, iki düşünürün ahlakı siyasetle ilişkilendirme biçimleri farklıdır. Necip Fazıl'da ahlak, İslamî devlet ve toplum düzeninin temelidir. Bu nedenle onun ahlak düşüncesi siyasal bir projeyle iç içedir. Topçu'da ise ahlak, siyasetten önce gelen ve siyaseti de kuşatması gereken manevi bir ilkedir. O, devleti ve toplumu ahlak temelli düşünür; ancak ahlakı doğrudan bir siyasal iktidar projesine indirgemez.

Bu karşılaştırma, iki düşünürün aynı muhafazakâr duyarlılığı paylaşmakla birlikte farklı düşünsel yönelimlere sahip olduğunu göstermektedir. Necip Fazıl'ın din ve ahlak anlayışı daha çok İslamî toplum, devlet ve medeniyet projesi etrafında şekillenirken; Topçu'nun din ve ahlak anlayışı bireyin içsel dönüşümü, sorumluluk bilinci, irade terbiyesi ve manevi yükseliş etrafında şekillenmektedir.

Sonuç ve Değerlendirme

Nurettin Topçu ve Necip Fazıl Kısakürek, Türk muhafazakâr düşüncesinde din ve ahlak kavramlarını merkeze alan iki önemli düşünürdür. Her iki isim de modernleşme sürecinin Türk toplumunda meydana getirdiği dinî, ahlaki, kültürel ve manevi çözülmelere karşı eleştirel bir tutum geliştirmiştir. Ancak bu eleştiriyi temellendirme biçimleri, kullandıkları kavramlar ve sundukları çözüm önerileri birbirinden farklıdır. Bu farklılık, iki düşünürün muhafazakârlık anlayışlarının da aynı zeminde değerlendirilemeyeceğini göstermektedir.

Topçu'nun din ve ahlak anlayışı, ahlaki sorumluluk, irade, hareket, eğitim ve manevi yükseliş kavramları üzerine kuruludur. Ona göre din, insanı ahlaki olgunluğa ulaştıran manevi bir kaynaktır. Ahlak ise bireyin kendi benliğini aşarak başkaları, toplum ve hakikat karşısında sorumluluk üstlenmesini sağlayan temel ilkedir. Bu nedenle Topçu'da ahlak, yalnızca bireysel davranışları düzenleyen bir değer alanı değildir; aynı zamanda toplumun yeniden inşasını mümkün kılan kurucu bir ilkedir. Topçu'nun eserlerinde ahlak, insanın iç dünyasından başlayarak toplumsal hayata uzanan bir dönüşüm süreci olarak ele alınmaktadır.

Topçu açısından din, biçimsel bir inanç ya da yalnızca ibadet alanıyla sınırlı bir yapı değildir. Din, insanın içsel derinliğini, sorumluluk duygusunu, merhametini ve iradesini besleyen bir hakikat kaynağıdır. Bu nedenle Topçu, ahlakı dinden bağımsız düşünmez; fakat dini de yalnızca şekilsel bir aidiyet olarak görmez. Onun düşüncesinde gerçek dindarlık, insanın ahlaki kişiliğinde, iradesinde, hizmet anlayışında ve sorumluluk bilincinde görünür hâle gelir. Bu yönüyle Topçu'nun din ve ahlak anlayışı, bireyin iç dünyasını dönüştürmeye yönelen ahlaki ve manevi bir karakter taşımaktadır.

Necip Fazıl'ın din ve ahlak anlayışı ise İslam merkezli toplum, devlet ve medeniyet tasavvuruyla doğrudan ilişkilidir. Ona göre İslam, bireyin ve toplumun bütün hayatını düzenleyen temel hakikattir. Bu nedenle din, yalnızca bireysel inanç alanına hapsedilemez; toplumun, devletin, kültürün, sanatın ve ahlakın da kurucu ilkesi olmalıdır. Necip Fazıl'da ahlak, bu İslamî hakikatin bireysel ve toplumsal hayattaki görünümüdür. Bu nedenle ahlak, onun düşüncesinde İslamî düzenin temel unsurlarından biri olarak değerlendirilir.

Necip Fazıl'ın Büyük Doğu ideali, onun din ve ahlak anlayışının toplumsal ve siyasal düzlemdeki en belirgin ifadesidir. Büyük Doğu, yalnızca fikrî ya da edebî bir hareket değil, İslam merkezli bir toplum ve medeniyet tasavvurudur. Bu tasavvur içinde ahlak, bireyin iyi ve kötü arasında tercih yapmasını sağlayan bir ölçü olmanın yanında, toplumun yeniden kurulması için gerekli olan temel ilkedir. Bu nedenle Necip Fazıl'da din ve ahlak, bireyin iç dünyasından başlayıp devlete ve topluma uzanan geniş bir düzen fikri içinde anlam kazanmaktadır.

İki düşünürün ortak noktası, modernleşme sürecinde ortaya çıkan ahlaki ve manevi çözülmelere karşı din ve ahlakı temel bir çıkış yolu olarak görmeleridir. Her ikisi de Türk toplumunun yalnızca teknik, ekonomik ya da siyasal düzenlemelerle kurtulamayacağını; asıl meselenin insanın ve toplumun ahlaki temellerinin yeniden kurulması olduğunu savunmuştur. Bu bakımdan Topçu ve Necip Fazıl, modernleşmenin meydana getirdiği değer kayıplarına karşı dinî ve ahlaki bir bilinç geliştirme çabasında birleşmektedir. İki düşünürün ayrıldığı temel nokta, din ve ahlakın hangi düzlemde öncelik kazandığıdır. Topçu'da din, ahlak ve sorumluluk üzerinden bireyin içsel dönüşümüne yönelir. Onun düşüncesinde toplumun değişimi, öncelikle insanın ahlaki bakımdan olgunlaşmasına bağlıdır. Necip Fazıl'da ise din, İslamî toplum ve devlet düzeninin temel ilkesi hâline gelir. Onun düşüncesinde ahlak, bireysel bir fazilet alanı olmanın ötesinde, İslamî bir toplum düzeninin kurulmasına hizmet eden kurucu bir değerdir.

Topçu'nun din ve ahlak anlayışı daha çok ahlaki-felsefi ve manevi bir karakter taşırken, Necip Fazıl'ın din ve ahlak anlayışı daha siyasal, kültürel ve ideolojik bir yönelim göstermektedir. Topçu, insanın iradesini, sorumluluğunu ve ahlaki hareketini merkeze alırken; Necip Fazıl, İslamî düzen, dava bilinci, toplum ve devlet fikrini ön plana çıkarmaktadır. Başka bir ifadeyle Topçu bireyden topluma doğru ilerleyen bir ahlaki dönüşüm fikri geliştirirken, Necip Fazıl toplum ve devlet düzeninden bireye doğru yönelen bir İslamî inşa anlayışı ortaya koymaktadır.

Bu karşılaştırma, Türk muhafazakâr düşüncesinin tek tip ve homojen bir yapı olmadığını göstermektedir. Türk muhafazakârlığı içinde din ve ahlak, kimi düşünürlerde bireyin manevi gelişimi, sorumluluk bilinci ve ahlaki olgunlaşması üzerinden; kimi düşünürlerde ise toplum,

devlet, kültür ve medeniyet tasavvuru üzerinden anlam kazanmaktadır. Bu durum, Türk muhafazakâr düşüncesinin farklı damarlar taşıdığını ve aynı kavramların farklı düşünürlerde farklı işlevler üstlenebildiğini ortaya koymaktadır.

Nurettin Topçu ve Necip Fazıl Kısakürek'in eserleri, Türk muhafazakârlığının hem ahlaki-manevi hem de siyasal-kültürel boyutlarını anlamak açısından önemli bir karşılaştırma imkânı sunmaktadır. Topçu, din ve ahlakı insanın iç dünyasını dönüştüren, sorumluluk ve irade bilinci kazandıran bir kaynak olarak ele alırken; Necip Fazıl, din ve ahlakı İslamî toplum, devlet ve medeniyet idealinin temeli olarak değerlendirmiştir. Bu yönüyle iki düşünürün karşılaştırılması, Türk muhafazakâr düşüncesinde din ve ahlak kavramlarının farklı anlam katmanlarını görünür kılmakta ve bu düşünce geleneğinin zenginliğini ortaya koymaktadır.

Kaynakça

Aydoğdu, H. (2009). "Ahlâk filozofu" ve "hareket adamı" olarak Nurettin Topçu. *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, 16*(40), 439–462.

Çetin, E. (2017). Nurettin Topçu'nun ahlâkî sorunlarımıza ilişkin görüşlerinin günümüze yansımaları. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 15*(30), 463–480.

Eker, E. (2017). Mustafa Kök ile Nurettin Topçu üzerine söyleşi. *İslami İlimler Dergisi: Türkiye'de Din Sosyolojisi Özel Sayısı, 12*(1), 211–236.

Harb, M. (2017). Ben ve O: Hatıratımda Necip Fazıl. İçinde *Kaldırımlar'dan Sakarya'ya Necip Fazıl sempozyumu bildiri kitabı* (Cilt 1). Bozok Üniversitesi Rektörlüğü.

Kısakürek, N. F. (1944). 9 anahtardan ikincisi: Ahlâkçılık. *Büyük Doğu, 1.*

Kısakürek, N. F. (1950). Radyoda Kur'an. *Büyük Doğu, 6*(23).

Kısakürek, N. F. (1951). Büyük Doğu Partisinin ana nizamname projesi. *Büyük Doğu, 7.*

Kısakürek, N. F. (1952). Kaybolan ahlâkımız. *Serdengeçti, 6*(19–20).

Kısakürek, N. F. (1974). *O ve ben*. BD Yayınları.

Kısakürek, N. F. (1993). *Benim gözümde Menderes.* BD Yayınları.

Kısakürek, N. F. (2010). *Çerçeve 2.* Büyük Doğu Yayınları.

Kısakürek, N. F. (2018). *İdeolocya örgüsü.* Büyük Doğu Yayınları.

Kök, M. (2019). *Nurettin Topçu'da din felsefesi.* Dergâh Yayınları.

Topçu, N. (2002). *İsyan ahlâkı.* Dergâh Yayınları.

Topçu, N. (2010). *Var olmak* (E. Erverdi & İ. Kara, Ed.). Dergâh Yayınları.

Topçu, N. (2013). *İslam ve insan / Mevlâna ve tasavvuf.* Dergâh Yayınları.

Topçu, N. (2016). *Ahlak nizamı.* Dergâh Yayınları.

Topçu, N. (2017a). *Türkiye'nin maarif davası* (29. bs.). Dergâh Yayınları.

Topçu, N. (2017b). *Ahlak.* Dergâh Yayınları.

Topçu, N. (2017c). *İradenin davası: Devlet ve demokrasi.* Dergâh Yayınları.

Topçu, N. (2018). *Kültür ve medeniyet.* Dergâh Yayınları.

Topçu, N. (2019). *Yarınki Türkiye.* Dergâh Yayınları.

Extended Abstract

Aim and Scope

This study comparatively examines the concepts of religion and morality in the works of Nurettin Topçu and Necip Fazıl Kısakürek, two seminal figures in Turkish conservative thought. Both intellectuals formulated profound critiques against the religious, moral, cultural, and spiritual erosion experienced by Turkish society during its rapid modernization process. Rather than engaging in a generalized analysis of conservative theory, the scope of this paper is specifically constrained to evaluating how each thinker philosophically and structurally grounds the definitions of religion and morality. The primary objective is to delineate their individual perspectives and juxtapose them to highlight their ideological similarities, core divergences, and respective impacts on Turkish political philosophy.

Methods

The research utilizes a qualitative, comparative, and text-based hermeneutic methodology to analyze the foundational bibliographies of both authors. For Nurettin Topçu, core philosophical texts such as *İsyan Ahlakı* (Conformism and Revolt), *Türkiye'nin Maarif Davası*, and *Ahlâk Nizâmı* are scrutinised to map his concepts of individual responsibility, free will, education, and philosophical mysticism. For Necip Fazıl Kısakürek, foundational ideological blueprints—most notably *İdeolocya Örgüsü*, alongside historical issues of *Büyük Doğu* magazine—are analyzed to evaluate his structural vision of an Islamic state, collective action, and societal transformation. These texts are comparatively systematically evaluated across specific analytical cross-sections: the societal locus of religion, the origin of morality, the role of Sufism (tasavvuf), pedagogical approaches, and the relationship between morality and political action.

Findings

The textual analysis reveals that while sharing identical modernizing anxieties, the two thinkers ground their worldviews on fundamentally different trajectories:

Locus of Religion and Morality: Topçu conceptualizes religion as an internal, spiritual catalyst for personal moral maturation, inner transformation, and the cultivation of an acute sense of social responsibility. Conversely, Kısakürek treats religion not as a private realm of belief, but as the supreme, all-encompassing constitutive principle structuring society, statecraft, culture, and public law.

The Direction of Societal Transformation: Topçu advocates for a bottom-up transformation model where societal restoration begins with the moral education and spiritual elevation of the individual. Kısakürek, alternatively, champions a top-down structural construction, viewing individual moral discipline as an integrated outcome of an Islam-centered state and legal order (*Başyücelik Devleti*).

The Role of Sufism (Tasavvuf): In Topçu's worldview, Sufism offers an intellectual and philosophical bedrock for intuitive truth, love, and conquering egoistic self-interest. In Kısakürek's paradigm, influenced by Abdülhakîm Arvâsî, Sufism operates as the vital spiritual energy fueling an active, collective socio-political struggle and the *Büyük Doğu* ideological mission.

Pedagogy and Action: Topçu presents a dedicated pedagogical system centered around the ethical role modeling of the teacher to foster free will and civic duty. Kısakürek embeds education within his broader political action framework, focusing on cultivating a disciplined cadre of activists dedicated to an ideological cause.

Conclusion

In conclusion, the comparative analysis demonstrates that Topçu's framework is primarily ethical-philosophical and spiritual, seeking a moral revival rooted in human volition and altruism. Kısakürek's framework, by contrast, is distinctly ideological, cultural, and political, aiming to institutionalize Islamic principles into state governance and collective public life. Ultimately, these distinct intellectual trajectories reveal that Turkish conservatism is not a uniform or homogenous monolith. Instead, it comprises complex, varied intellectual currents capable of interpreting the identical foundational concepts of religion and morality in drastically different functional directions.